

החלק הראשון, הצבוע בכחול, יופיע באופן אוטומטי בסילבוס המוגמר. אין צורך למלא אותו באתר.

תאריך עדכון: _____

שם מחלקה:

שם ומספר הקורס: האמפריה המונגולית

והנקודה היהודית, 1206-1335

מעודכן נוב' 2023

שם הקורס באנגלית:

Mongols and Jews, 1206 - 1335

שם המרצה: ד"ר נעמה אוחנה ארום

סוג הקורס: שיעור

שנת לימודים: תשפ"ד מסטר: היקף שעות: 2

אתר הקורס באינטרנט:

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה (מטרות על / מטרות ספציפיות):

מטרת הקורס – קורס זה יעסוק בנקודות המפגש של שני עמים, שעל פניו אין ביניהם דבר משותף – האמפריה המונגולית והקהילות היהודיות. תוך עיסוק במקורות עבריים בני הזמן – קטעי שירה ומכתבים, דרשות, פירוש לתורה ועוד – לצד מקורות שנכתבו על ידי בני עמים אחרים, נגלה את המרחב הרעיוני בו פעלו המונגולים, ואת המפגשים המיתיים והמציאותיים בין בני שני העמים.

תוצרי למידה – בקורס זה יכירו המשתתפים פרק נעלם בתולדות העם היהודי – את השפעתה המורכבת של הפעילות המונגולית על קהילות וכותבים יהודיים, במהלך המאה השלוש עשרה והארבע עשרה. במקביל, יכירו את הפעילות המונגולית מנקודת מבט שונה – נקודת המבט היהודית – ויחוו את יחודיותה על רקע המקורות הכתובים האחרים לתקופה זו.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים: שנים ספורות לאחר 1206, אז הכירו השבטים השונים הנודדים מצפון לסיני במרותו של מנהיג אחד – תמוצ'ין, הוא צ'נגיס ח'אן – הקימו צאצאיו את האמפריה היבשתית הגדולה ביותר בתולדות האדם. גבולות שלטונם כללו את שטחה של סין ואת מישוריה של הונגריה, מהערבות שמצפון לים השחור והלאה אל ארץ ישראל. בקורס זה נעמוד על קווי המגע שנוצרו בין היהודים והמונגולים במהלך המאה השלוש עשרה והארבע עשרה – בקהילות יהודיות שעמדו על נתיב הדהרה המונגולי, כקהילת פירוזכוה במרכז אפגניסטאן של ימינו, קהילת ארגיס שבארמניה, קהילות מוצול ובגדאד, ואחיהם אשר נאחזו בירושלים; וגם קהילות ששמעו את ההדים מרחוק – כקהילת פסטאט במצרים, אנשי קטאניה בסיציליה, והלאה מערבה – אל קהילות מרסיי, ארג'נטייר וחירוונה. תוך בחינת מקורות בני הזמן – ממצאים, מכתבים, שירים, קטעי פירוש וקבלה – נתווה קשרים של מיתוס ומשיחיות, של מתקפה וחורבן, של שיתוף פעולה ושל תקווה לעתיד.

מהלך השיעורים: השעורים יתבססו על הרצאות פרונטאליות, המלוות במצגת; במהלכן ייערך דיון בקטעי מקורות, אותם יקבלו הסטודנטים מראש, ויקראו בעניין לפני השעור.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

שעור א' – מבוא ומתקפה ראשונה - האיחוד המונגולי ובית הכנסת באל-עמרניה לקריאה – המכתב אל שלמה בן-ישי

שעור ב' – מערך האמונות המונגולי במרחבו לקריאה – "לבקש אחד, לקבל שלושה" (ממאמרות קונפוציוס)
- "שומר הגבול והקיסר" (ג'ואנג דזה, דאו)
- "מה שנעים" (דהמפדה, כתבים בודהיסטיים)

שעור ג' – 'המלך הגנוז' – פלישת המונגולים לאירופה, 1240-1241 לקריאה – מכתב באתו ח'אן אל מלך הונגריה בלה הרביעי
- המכתב מנמל קטאניה

שעור ד' – מקצה מזרח לקצה מערב – הפלישה הגדולה למזרח התיכון לקריאה – הצו שהפיץ הולאגו ח'אן 'למלכי איראן וסולטאניה' (1255)

שעור חמישי – מקצה מזרח אל ארץ ישראל (1259-1260) לקריאה – איגרת ר' יעקב בן אליהו

שעור ו' – לשאלת המונגולים בירושלים, 1260 לקריאה – 'על שמועת אחינו הגנוזים', מאת ר' משולם דה-פיארה
לשאלת המונגולים בירושלים – הקולופון של הנזיר הגיאורגי הרמן אזדווילדזה, ירושלים

- קטע מתוך 'תולדות אומת הקשתים', מאת ההסטוריון הארמני גריגור מאקנר
- קטע מאיגרת הרמב"ן לבנו נחמן (1267)

שעור ז' – עולם חדש – אולוס הולאגו ומסע ר' אברהם אבולעפיה לקריאה – קטע מ'ספר האות', מאת ר' אברהם אבולעפיה

שעור ח' – יהודי איראן המונגולית – פרשת סעד אל-דולה לקריאה – ההסטוריון הפרסי וצאף על סעד אל-דולה
– ההסטוריון הפרסי קזויני על סעד אל-דולה

שעור ט' – ההלכה והיאסה

שעור י' – המונגולים ותקומת ישראל לקריאה – מכתב ארע'ון ח'אן למלך צרפת פיליפ הרביעי (1289)
– קטע מתוך 'תם הכסף', מאת ר' יוסף אבן כספי
– מפת העולם מאת אלישע בן אברהם קרשקש

ג. דרישות קדם:

אין דרישות מקדימות

ד. חובות / דרישות / מטלות:

השתתפות פעילה בשעורים; קריאת קטעי המקור; הגשת מטלה כתובה באמצע הקורס; מבחן בסוף הקורס

ה. מרכיבי הציון הסופי:

90% בחינה; 10% הגשת מטלה כתובה

ו. ביבליוגרפיה:

חומר חובה לקריאה –

ר' אברהם בן שמואל אבולעפיה, *ספר האות* – מתוך אמנון גרוס (עורך), *מצרף השכל וספר האות* (ירושלים-תל אביב, אהרון ברזאני ובניו; יצא במקור על ידי ילינק, 1887; נמצא גם באתר www.otzar.com), עמ' 19.

ג'ואנג דזה – מתוך יואל הופמן (תרגום), *קולות האדמה* (גבעתיים-רמת גן: מסדה, 1977), עמ' 59-60.

גיל משה, *במלכות ישמעאל בתקופת הגאונים* ב' (ירושלים: מוסד ביאליק/אוניברסיטת תל אביב, 1997), עמ' 246-251 – המכתב אל שלמה בן ישי.

זלדס נדיה, "מעשה מופלא בסיציליה: הוספות ובידורים לעניין 'התנועה המשיחית בסיציליה'", *צינן נ"ח*, 3 (תשנ"ג – 1993), עמ' 347-363 - המכתב מנמל קטאניה.

ר' יוסף אבן כספי, *תם הכסף* – מתוך יצחק הלוי לאסט (עורך), *תם הכסף – שמונה דרשות על עניינים שונים, לרבי יוסף אבן כספי* (ירושלים: הוצאת מקור, תש"ל. יצא לראשונה בלונדון, שנת תרע"ג - 1913), עמ' 41-47.

ר' יעקב בן אליהו, מתוך יוסף קאבאק (העתיק והעיר), "אגרת (וכוח) ר' יעקב מוויניציאה", *ישודן ו' (תרכ"ח 1868)*, עמ' 1-31.

ר' משה בן נחמן, איגרת לבנו נחמן – מתוך בנימין זאב קדר, "יהודי ירושלים, 1187-1267, וחלקו של הרמב"ן בשיקום קהילתם", *פרקים בתולדות ירושלים בימי הביניים*, עורכים צבי ברס ובנימין זאב קדר (ירושלים: יד יצחק בן צבי, תשל"ט), עמ' 134-136.

ר' משלם בן שלמה דיפיארה, "על שמועת אחינו הגנוזים" – מתוך חיים שירמן (עורך), *השידה העברית בספרד ובפרובאנס* ב', I (ירושלים: הוצאת מוסד ביאליק, תשל"ב. יצא לראשונה בשנת תשי"ב), עמ' 317-318; פורסם לראשונה על ידי שירמן בעיתון *האדע*, ביום 5 בינואר 1940.

ר' נסים בן משה ממרשיליא, *מעשה נסים* – מתוך חיים קרייסל (ההדיר והעיר), *מעשה נסים - פירוש לתורה לר' נסים בן ר' משה ממרסיי* (ירושלים: מקיצי נרדמים, תש"ס), עמ' 396-397.

פדרמן, אסף (תרגם), *דהמפדה – דברי אמת* (חיפה: פרדס, 2011), עמ' 102-101.

קונפוציוס, מאמרות – מתוך אהוד דביר (תרגם), *לבקש אחד ולקבל שלושה* (הוד השרון: אסטרוולוג, 2006), עמ' 13-10.

אלישע בן אברהם קרשקש, מפת העולם -

Kogman-Appel, Katrin, *Catalan Maps and Jewish Books: the Intellectual Profile of Elisha ben Abraham Cresques (1325-1387)* (Turnhout: Brepols, 2020), pp. 221-2.

חומר לקריאה מומלצת –

אשתור, אליהו, "כבושי המונגולים והיהודים – לתולדות היהודים במזרח לפי מקורות ערביים", *צינן ד' (תרצ"ט)*, עמ' 55-54.

עמית-פרייס ראובן, "על שתי פשיטות מונגוליות לארץ ישראל", *ארץ ישראל בתקופה הממלוכית*,
עורך יוסף דרורי (ירושלים: יד יצחק בן צבי, תשנ"ג), עמ' 63-43.

שיין סלביה, "ה'ריקונקוויסטה' הנוצרית של ארץ ישראל בידי המונגולים (1300)", *קתדרה* 11
(תשל"ט), עמ' 152-141.

Biran, Michal, *Chinggis Khan* (Oxford: One World, 2007), pp. 7-13.

Jackson Peter, "The Mongols and the Faith of the Conquered", *Mongols, Turks and Others – Eurasian Nomads and the Sedentary World*, eds. Reuven Amitai and Michal Biran (Leiden: Brill, 2005), pp. 245-290.

Khazanov, Anatoly M., "Muhammad and Jengiz Khan Compared: The Religious Factor in World Empire Building", *Comparative Studies in Society and History* 35 no. 3 (July 1993), pp. 461-479.

חומר מחייב למבחנים: קטעי המקורות והחומר הנלמד בשעור.